

MEĐUNARODNI ZNANSTVENI SKUP

HRVATSKI BAN NIKOLA VII. ZRINSKI

ŽIVOT I DJELO (1620. – 1664.)
POVODOM 400. OBLJETNICE ROĐENJA

Čakovec, 11 i 12. rujna 2020.

MEĐUNARODNI ZNANSTVENI SKUP
**HRVATSKI BAN NIKOLA VII. ZRINSKI - ŽIVOT I DJELO
(1620. - 1664.) POVODOM 400. OBLJETNICE ROĐENJA**

MUZEJSKO - INFORMACIJSKI CENTAR
MUZEJ MEĐIMURJA ČAKOVEC
11. i 12. rujna 2020.
početak u 10:00 sati

Pokrovitelj

MEĐIMURSKA ŽUPANIJA

Organizator

DRUŽBA “BRAĆA HRVATSKOGA ZMAJA” - Zmajski stol Čakovec

Suorganizatori

HRVATSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI
ZNANSTVENI ZAVOD HRVATA U MAĐARSKOJ
HRVATSKI INSTITUT ZA POVIJEST I PODRUŽNICA
ZA PROUČAVANJE POVIJESTI OBITELJI
ZRINSKIH I FRANKOPANA ČAKOVEC
MUZEJ MEĐIMURJA ČAKOVEC
OGRANAK MATICE HRVATSKE U ČAKOVCU
ZRINSKA GARDA ČAKOVEC
ZRINSKI KONJANICI ČAKOVEC

Organizacijski odbor:

Prof. dr. sc. Gordan Ravančić, predsjednik

Matija Posavec - međimurski župan

Vesna Haluga - pročelnica Ureda župana

Akademik Dragutin Feletar

Prof. dr. sc. mon. Juraj Kolarić,

Prof. dr. sc. Nevio Šetić

Prof. dr. sc. Hrvoje Petrić

Prof. dr. sc. Stjepan Hranjec

Prof. dr. sc. Petar Feletar

Prof. Ivan Pranjić

Đuro Bel

Ivica Zanjko

Marijan Ramušćak

ZNANSTVENA
IZLAGANJA

O Nikoli VII. Zrinskom i njegovom dobu

Nikola VII. Zrinski (Čakovec, 3.V. 1620. – Kuršanečki lug, Međimurje, 18. XI. 1664.) – Nakon smrti oca Jurja V. 1626. brigu o njemu i mlađem mu bratu Petru preuzimaju skrbnici: protonotar Stjepan Patačić i zagrebački biskup Petar Domitrović. Kako su oba skrbnika ubrzo umrla brigu o braći je preuzelo skrbničko povjerenstvo sastavljeno od četiri člana, a neposrednu brigu nad djecom i imanjima preuzeo je Franjo Batthyány, unuk Nikole IV. Zrinskog. Od najranijih dana djecu je odgajala majka, a na preporuku Petra Pázmánya braća su krenula u školu. Nikola se od 1630. školovao na isusovačkom učilištu u Grazu gdje je u četiri godine dobio temeljnu humanističku naobrazbu. Obrazovanje je nastavio na isusovačkoj višoj školi u Trnavi gdje je 1636. završio retoriku. Iako su ga odgajali isusovci, zadržao je vjersku toleranciju prema protestantima. Smatrao je kako se crkva ne bi smjela miješati u svjetovne poslove. Nakon završetka školovanja, radi stručnog usavršavanja je s bratom Petrom otputovao u Italiju, a primio ih je i papa Urban VII. God. 1637. zajedno s bratom Petrom je proglašen punoljetnim, a braća su podijelila posjede na dva jednaka dijela, zadržavši suvlasništvo u Čakovcu i Ozlju. Nikola je boravio u Čakovcu gdje je uredio plemićki dvor te utemeljio bogatu knjižnicu. Kada je 1649. sa bratom zaključio ugovor o potpunoj podjeli imanja, osim dvaju posjeda u Hrvatskoj zadržao je cijelo Međimurje te sve posjede u zapadnoj Ugarskoj. Bio je legradski (međimurski) kapetan te kraljevski tavernik, a već 1628. je imenovan vrhovnim kraljevskim konjušnikom i velikim županom Zaladske i Šimeške (Šomođske) županije. Sa 300 podanika se 1646., na kraljev poziv, priključio hrvatskoj banskoj vojsci u Tridesetogodišnjem ratu te se istaknuo u bitci protiv Šveđana i Jurja I. Rakoczyja. Od kralja Ferdinanda III. je, zbog iskazane ratne hrabrosti, dobio titulu ;generala sviju hrvatskih četa. Dana 27. XII. 1647. je imenovan hrvatskim banom, ali je u čast uveden tek u 14. I. 1649. na Hrvatskom saboru u Varaždinu. Na saborskom zasjedanju u Zagrebu 1655. podupirao je zaključak o odustajanju od izraza; partes subjectae za hrvatske zemlje, koji je do tada bi u uporabi u Ugarskom kraljevstvu. Novi službeni na-

ziva za hrvatske zemlje je, prema tom saborskom zaključku, postao Kraljevina Hrvatska, Slavonija i Dalmacija. Prva supruga mu je bila Euzebija, kći grofa Gašpara Draškovića koju je oženio 1645., a nakon njene smrti 1651., druga supruga mu je postala Marija Sofija Löbl 1652. god. S njome je imao dvoje djece, Mariju Katarinu i Adama. Nikola je 1651. u Beču objavio djelo pisano mađarskim jezičkom *Adriai Tengernek Syrenaia* (Jadranskog mora sirena), koje je sadržavalo nekoliko lirskih pjesama i ep o opsadi te padu utvrde Siget, u kojem je slavio smrt pradjeda Nikole IV. Zrinskog. To djelo mađarski povjesničari književnosti ocjenjuju kao jednim od najboljih književnih djela mađarske barokne književnosti. Na hrvatski ga je jezik preveo brat Petar kao *Adrijanskog mora sirena* i objavio u Mlecima 1660. godine. Nikola je na mađarskom jeziku objavio još nekoliko djela, npr. *Ne bánatsd a Magyarart* (Ne diraj Mađara), *Vitéz Hadnagy* (Hrabri vitez), a u rukopisu je ostavio spise *Razmišljanje o životu kralja Matijaša*, *Lijek protiv turskof afuma* itd. Bio je zagovornik osnivanja domaće stajace vojske, prema švedskom uzoru. Zadatak te vojske je trebao biti vezan uz borbe s Osmanlijama. Kao hrvatski ban se proslavio u mnogim borbama s Osmanlijama (pobjeda kraj Kostajnice 1652., napad na Kanižu 1660. itd.), a pripremajući se za skorašnji protuosmanski rat na ušću rijeke Mure u Dravu 1661. izgradio je utvrdu Novi Zrin. Za rata 1663/64. istaknuo se u više bitaka, a osobito svojom; zimskom vojnom; početkom 1664. god. kada je prodro do Osijeka i zapalio znameniti most Sulejmana. Taj uspjeh mu je osigurao europsku slavu. Nakon po Hrvatsku i Ugarsku nepovoljnog mira sklopljenog 27. IX. 1664. u Vasváru postao je vodeća osoba u protuhabsburškoj uroti. Prije nego je uspio razviti veću djelatnost smrtno je stradao u lovu 1664. Nikola VII. je, usprkos tome što je pisao na mađarskom jeziku, bio svjestan svoje pripadnosti hrvatskom narodu. O tome govori njegov odgovor iz 1658. zagrebačkom velikom županu Ručiću: Ja sam inače svjestan da se naime nisam izrodio, znam da sam Hrvat i da sam Zrinski; U tom smislu on je ostao zabilježen kao značajna osoba i hrvatske i mađarske tradicije. Brojni europski umjetnici ostavili su njegove portrete, a u Engleskoj je objavljen i njegov životopis.

Crkvene prilike u Hrvatskoj u XVII. stoljeću

Crkvene su prilike u Hrvatskoj u XVII. stoljeću bile uvjetovane hrvatskim uklještenjem između islama, pravoslavlja i protestantizma kao i zemljopisnim položajem koji je određivao političke determinante Hrvatske. Neprestance se nalazeći u vjerskom i političkom sendviču, osiromašena, ratom opustošena, smanjena, svedena na “Reliquiae reliquiarum“, Hrvatska je postala vjerski i politički fenomen. Braneći svoju ugroženu kršćansku baštinu postala je “Antemurale christianitatis“, a da nikada nije taj svoj naziv kapitalizirala. Braneći svoju političku neovisnost i pravo na samostalnu državu, bila je kažnjena likvidacijom nositelja ideje svoje državne i nacionalne samobitnosti.

Osim hrvatskih, habsburškom su politikom bili nezadovoljni i ugarski plemići, koji su također bili zabrinuti, ne samo za svoje političke pozicije, već i za svoje vjerske slobode. Veći je dio ugarskog plemstva pristajao na protestantizam, kojega je Habsburški “apostolski car“ nastojao suzbiti. <u vrijeme Tridesetgodišnjeg rata (1618. - 1648.) dio je Mađara stao na stranu protestantskih sila i ratovao protiv Habsburga, a Hrvati su stajali na strani katoličanstva i borili se za Habsburgovce. U tom su ratu Hrvati dobili i sveca Marka Križevčanina (+ 1619.).

U posebnom sus e položaju našli velikaši, čiji su se posjedi nalazili i u Hrvatskoj i u Ugarskoj. Među njima su se isticali Zrinski, jer im je osim Medimurja pripadalo i ozaljsko vlastelinstvo. Tako su Zrinski pripadali i ugarskom i hrvatskom plemstvu, što je uvjetovalo i početno prihvaćanje protestantizma. Braća su se, Nikola i Petar Zrinski, nalazili kao suvlasnici svojih velikih posjeda također u iznimnoj situaciji. Nikola je, sa svojim sjedištem u Čakovcu, bio više vezan za Ugarsku, a Petar, sa sjedištem u Ozlju, uz Hrvatsku, ali i jedan i drugi sudjeluju načelu vlastitih vojnih postrojbi u borbi protiv prodiranja islama. Rodbinskim i političkim vezama Zrinski su bili povezani s najuglednijim velikaškim rodovima u Hrvatskoj i Ugarskoj. Ženidbom s Katarinom Frankopan, Petar Zrinski je povezao i tu uglednu hrvatsku plemićku obitelj sa Zrnskinma.

Nezadovoljnu carevom politikom prema Turcima i prema Hrvatskoj, velikaši su počeli razmišljati o svrgavanju Habsburga i izboru nove dinastije. Uviđevši da nakon smrti Nikole Zrinskoga neće postići svoj cilj, nezadovoljnici su se obratili francuskom kralju Ljudevitu XIV., neprijatelju Habsburgovaca, ali i (kako to apsurdno zvuči !) katoličanstva. Francuska je, naime, da bi oslabila snagu Habsburške dinastije, pomagala u habsburškim zemljama protestante protiv katoličanstva. U vlastitoj je sredini te iste protestante npr. kalvine, progonila. Zbog toga, ne samo da nije pomogla katoličkim Hrvatima, već ih je i denuncirala. Sličnim su neuspjesima završili i pregovori s Venecijom i Poljskom, dok je obraćanje Turcima bio samo očajnički pokušaj, premda nije imao nikakva izgleda: Turci su kao i Francuzi izvijestili Beč o Petrovim namjerama.

Kao dio svog naroda, Katolička Crkva je suosjećala s ugroženima, bodrila, hrabrila i tješila ih, vršeći svoju kulturnu i nacionalnu misiju, tješila ih, vršeći svoju kulturnu i nacionalnu misiju. Vezana moralnim načelima, nije se otvoreno stavila na stranu pobunjenika: nije njezino mijenjati političke sustave, ali je među crkvenim dostojanstvenicima (npr. slučaj Gabrijela Mijakića) dala i prave političke mučenike. U unijatski pokret uključila se, međutim, angažirano, smatrajući ga unutrašnjocrkvenim i vjerskim problemom, iako je u našim prostorima imao teške i ozbiljne političke implikacije.

Smirena, uzorna, svetačka smrt Petra Zrinskog i Frane Krsta Frankopana, kao i načelo življenja: "Navik on živi k izgine pošteno" Frane Krsta Frankopana i oproštajno pismo Petra Zrinskoga supruzi Katarini: "Moje drago serce ! .... Budi Bog hvaljen, ja sam k smrti dobro pripravan, niti se plašim", pokazuje da su hrvatski mučenici bili duboko religiozne osobe, koje su mogle niknuti samo u specifičnim okolnostima hrvatskog religioznog ozračja. Zbog toga je Družba "Braća Hrvatskog Zmaja" imala pravo kada je 1919. g. preni jela njihove posmrtno ostatke u zagrebačku prvostolnicu, u središte hrvatskog katoličanstva. Od tog tren utka, zagrebačka je katedrala postala najznačajniji i najveći hrvatski mauzolej, ali i Panteon, hram nacionalnih mučenika i svetaca: srce Hrvatske na kojem su se grijali i odgajali naraštaji Hrvata, a čije je značenje neponovljivo oslikao svojim stihovima A. G. Matoš: "Dok je srca, bit će i Kroacije !"

Nikola VII. Zrinski i Legrad

Poput njegova pradjeda, Nikole IV. Šubića Zrinskog, koji je dobrim dijelom izgradio i znamenitu legradsku tvrđavu, i Nikola VII. Zrinski (Čakovečki, Kuršanečki) imao je ključnu ulogu u životu i razvoju Legrada. On je i u svojem značkovlju ponosito isticao svoju funkciju “Kapetan Legradski“ (Capetanus Legradiensis). U referatu se govori o najvažnijim značajkama razvoja i uloge Legrada polovicom 17. stoljeća. Tu se govori o značajkama i funkcioniranju legradske obrambene utvrde, te o sastavu i ratovanju legradske vojne postave. Razmatra se i razvoj i život legradskog suburbija (oppiduma), koji se u to doba razvio među najznačajnija trgovišta u sjeverozapadnoj Hrvatskoj (pa se u nekoliko dokumenata naziva i civitas). Posebno se razrađuje povijest i značenje legradskih cehova i obrta, te trgovine. U to su doba djelovali znameniti legradski sajmovi, osobito stokom, koji su imali velik utjecaj na gospodarski život cijele Zrinske kneževine, kao i na zaoštavanje odnosa prema carskom Dvoru u Beču.

Ban u stihu

Članak je motiviran pitanjem, točnije dvojbom, što tad posljeduje i književnu interpretaciju lika Nikole Zrinskog VII. Čakovečkog - kako je, zapravo, skončao slavni i neustrašivi ban? Pitanje nije (samo) povijestne naravi nego i književne. Naime, zavirimo li u "literaturu Zrinianu" smjesta nam je jasno da je o zrinsko-frankopanskoj zavjeri (uroti), pa i o samoj banici Katarini neusporedivo više književnih tekstova nego o Nikoli. Budući da je književnost slobodnija od povijesti (*licentia poetica!*), očekivao bi se širi pristup i o spomenutoj temi. No, hrvatska književnost o njoj je uglavnom šutjela ili se udvornički postavljala spram politike Bečkoga dvora, koja je ta politika ispisivala "zvaničnu", "službenu" povijest o događajima u Kuršanečkom lugu. Na (rijetkim) odrabranim primjerima u radu se prikazuje razvijanje ove teme, posebice u stihovima Nikoline šurjakinje Ane Katarine Zrinske iz njezine Pjesmarice. Premda književnost, osim usamljenih primjera, nije otvorila ovo pitanje, neki zapisi povjesničara problematiziraju tu problemsku temu, koja ipak nije, ne bi trebala biti zaključena. Složimo se barem s ovim: ostavimo pitanje otvorenim za neka buduća znanstvena istraživanja, neopterećena "suvremenom historiografijom".

Nikola VII. Zrinski u autografu *Putopisa* Evlije Čelebija

Autograf, odnosno izvorni rukopis *Putopisa* osmanskog putopisca Evlije Čelebija (1611. - 1685. ili kasnije) sadrži brojne ulomke koji se ne nalaze u dosad objavljenim izdanjima toga putopisčeva djela. Tako se u autografu *Putopisa* može pronaći veći broj dosad nepoznatih podataka koje Evlija iznosi o Nikoli VII. Zrinskom, odnosno o njegovu karakteru, o njegovim vojnim poduhvatima, o posjedima obitelji Zrinski, o poštovanju koje su Osmanlije gajili prema Zrinskim, o osmanskoj opsadi i osvajanju utvrde Novi Zrin itd. Nove podatke iz autografa usporedit će se s otprije poznatim informacijama iz izvora i literature o Nikoli VII. Zrinskom i iznijet će se novi zaključci.

Sustav obrane na Muri u doba Nikole VII. Zrinskog

U vrijeme Nikole VII. Zrinskog obrana od Osmanlija organizacijski je djelovala u okviru Međimurske kapetanije, koja je pripadala sustavu vojno-krajiške organizacije Kaniškog generalata. Glavni organizatori i kapetani ove obrane bili su, dakako, Zrinski, pa i Nikola VII. Zrinski. Dapače, on je stalno nastojao osloboditi Kanižu, koja je pod osmanskom vlašću bila od 1600. do 1680. godine (pa je izgradio i slavnu utvrdu Novi Zrin na Muri kod Legrada). Obrani je bilo podređeno i ukupno, pa i gospodarsko djelovanje Međimurskog vlastelinstva Zrinskih. Uz Muru je izgrađen i funkcionalno povezan sustav obrambenih tvrđica i straža (tzv. čardaka). Najvažnija utvrda bila je, dakako, Legrad (kratko i Novi Zrin, 1661. - 1664.), a veće tvrđice izgrađene su u Kotoribi, Goričanu i Podturenu. Između ovih utvrda postavljeno je dvadesetak straža, odnosno malih drvenih utvrda, koje su bile uspješno funkcionalno povezane. Taj sustav obrane dobro je prikazan i na kartama tadašnjih kartografa, primjerice G. G. Spalle (1671.), G. M. Vischera (1678.), V. Coronellija (1688.), T. C. Lottera (1710.) i drugih.

Nikola VII. Zrinski u njemačkom romanu (1799.) i kajkavskom izdanju (1833.)

Kao što je poznato, kajkavskim književnim jezikom u prvoj polovici 19. stoljeća nisu pisani (tiskani) samo molitvenici i evangeliomi, već poetska i prozna ostvarenja književno-umjetničke vrijednosti. U dosadašnjim tiskanim povijestima hrvatskih književnosti, mjesto kajkavske književnosti ima svoje rubno mjesto (?!). Stoga ne čudi da je djelo, o kojem je ovdje riječ, također, ostalo neprimjećeno.

Bez obzira što se radi o prijevodu na kajkavski književni jezik čiji je izvornik u njemačkom izdanju prvi put tiskan 1799. godine, a potom mađarsko izdanje 1804., kajkavsko je izdanje tiskano u Zagrebu 1833. godine pod naslovom: *Zrini Miklouš ili: dogođenja Zrini Miklouša, bana horvatskoga, njegovih dveh prijatelov, i Judite Iljefalvi, iz vugerskoga na horvatski po J. P. prenešena, po T. M. popravljena 1833. Vu Zagrebu, pritiskana vu Ferenca Župana slovarnici.*

Budući da u tom njemačkom izvorniku - povijesnom romanu, kojega je autor Ignac Aurelije Fessler [Ignaz Aurelius Feslser 1756. - 1839.], a u kojemu, kao što i naslov sugerira, važno mjesto pripada Nikoli VII. Zrinskom (1620. - 1664.), referat želi osvijetliti sadržaj i okolnosti opisane u romanu s 20 poglavlja koliko ih sadržavaju sva tri izdanja. Autor referata na odabranim primjerima pokazat će i odgovoriti na pitanje, krije li se u pogibiji Zrinskoga u Kuršanečkom lugu uspjeti naum bečkoga Dvora ili samo nesretni lovački slučaj?

Vašvarski mir u državnom arhivu Austrije

Prvog kolovoza 1664. godine zajedničke su postrojbe, pretežito sastavljene od ujedinjenih austrijskih, ugarskih, njemačkih, francuskih, talijanskih i hrvatskih vojnika, ostvarile kod Svetog Gotharda (Sankt Gotthard / Mogersdorf - Monoštar) veliku pobjedu nad osmansko-turskom vojskom. Do bitke je došlo kada je turska vojska krenula prema Beču nakon opsade i razaranja Novog Zrina. Nakon poraza u ime poraženih, mirovni ugovor potpisao je Fazil Ahmet Ćuprilić, paša u rangu turske vojske. U ime Austro-Ugarskog cara 24-godišnjeg Leopolda I. potpisao je Simon Reiniger, diplomat.

Bitka kod Sankt Gottharda prva je u nizu nad do tada važećom nepobjedivom vojnom silom onog vremena. Sama bitka rezultat je zajedničkih napora "svete koalicije" u obrani svog načina života kako u ekonomsko-političkom, tako i svjetonazorskom smislu. Bitka je pokazala da se ujedinjena kršćanska Europa sposobna nositi sa svakom vojnom silom ne samo u pogledu vojne tehnologije i vojne znanosti, nego i u strategiji napada i obrane i da je nadmoćnija od turske vojne sile.

Vašvarski mir bio je prije svega mir između osmanske Turske i habsburške Austrije, imao je međutim u Austro-Ugarskoj monarhiji dalekosežne i tragične posljedice na buduća povijesna događanja koja su ostavila duboki trag u svijesti tadašnjeg vremena a i danas su predmet povijesnih istraživanja i rasprava. Turci su ustvari potpisali samo primirje jer su tek u Srijemskim Karlovcima po prvi put potpisali mir sa "nevjericima". Iako je znanstvena javnost imala priliku istraživanjima pokazati, i dokazati, nužnost potpisivanja Vašvarskog primirja, očito u tome do dana današnjeg nije uspjela pa se postavlja pitanje: je li bilo, moglo i trebalo biti drukčije ?

Povijesna je činjenica da Sigetu i Nikoli IV. Zrinskom nikad nije stigla po zapovjedi Cara Maximilijan II. obećana pomoć, ali isto tako i da je Montecucolijeva vojska iz blizine promatrala kako masakr nad braniteljima, tako i pad i

razaranja Novog Zrina.¹ Znamo da je Novi Zrin (Serinvar) odbio napade Tura-ka u siječnju 1663. godine, zatim 13. srpnja iste godine, pa 13. kolovoza, zatim u rujnu kada je utvrdu napalo oko 10.000 Turaka pod vodstvom Kaniškoga paše, u listopadu iste godine kada je utvrdu pokušalo osvojiti 9.000 vojnika bosanskoga paše, te na koncu 17. studenog kada su napadači pokušali izgraditi most preko Mure. U svim tim bitkama hrvatske su snage, potpomognute au-strijskim i ugarskim, uspjele obraniti utvrdu.²

Novi Zrin gradio je Ban Hrvatskog kraljevstva, Nikola VII. Zrinski svo-jim novcem, on sam bio je glavni arhitekt i izvođač radova, Novi Zrin bilo je njegovo dijete. Na žalost, “samo u krajnjoj nuždi“³ moglo se pomoći Novom Zrinu, jer tako su glasila naređenja.

Da se lako zaključiti, što će i dokumenti iz Austrijskog arhiva posvjedoči-ti,⁴ kolika je bila ogorčenost Bana kraljevine Hrvatske, Nikole VII. Zrinskoga. U bitci kod Monoštara nije niti sudjelovao, a potpisivanju primirja u Vašvaru nisu bili prisutni niti Mađari, niti Hrvati. Potpisnici “sramnom primirja“ kako ih Nikola VII. nekoć nazva, završetkom prvoga svjetskog rata ostali su bez svojih carstava.

Svoju ogorčenost i nadasve veliku želju za oslobađanjem od pljačkaški nastrojenog Osmansko-turskog carstva, Nikola VII. Zrinski, platio je u Kur-šanečkom lugu, svejedno je li sumnja istinita ili ne. Prema točki 6., primirja iz Vašvara, Novi Zrin se neće nikada obnovit, a točka 8. predviđa obnovu tvrđa-ve Nove kuće (Neuhäusel) što biva već 1665. godine i učinjeno. Neuhäusel se od tada zove Leopold Grad (Leopoldstadt). Konačno točkom 10. predviđa se da primirje traje 20 godina (očito dok se Turci natalitetnom politikom opet ne obnove).

---

1 Niti Ban Hrvatskog kraljevstva nije svetinja kad su u pitanju viši (vlastiti) interesi

2 Vidi: https://hr.wikipedia.org/wiki/Opsada_Novog_Zrina [10.02.2020], str. 2

3 Isto

4 AT-OeStA/HHStA Kriegsakten 145-55

Post St. Gotthard 1664. - Transformacija istočnoštajerskih legendi o Babjem klanjcu u *Povjesticama* Stanka Vraza

Nakon velikih gubitaka koje je turska vojska imala u bitci protiv kršćana kod St. Gottharda 1664., disciplina je u njoj naglo popustila, pa se više pljačkaških družina razišlo po zapadnoj Ugarskoj i istočnoj Štajerskoj. Jedna je takva skupina stigla do Jeruzalema. U filijalnoj je crkvi u Jeruzalemu nađen opširan rukopis na njemačkom jeziku o tome kako su žene, jer su muškarci još uvijek bili u austrijskoj vojsci, dočekale Turke u “tri hvata dubokoj jaruzi“ te su ih vrućim uljem, smolom, “kropom“ i kamenjem uspjele dijelom pobiti, a dijelom rastjerati. Od tog se vremena sama jaruga zove Babji klanjac.

Ta je legenda motivirala Stanka Vraza da među svoje *Povjestice*, ispjevane na hrvatskom jeziku, uvrsti i ciklus pjesama *Babji klanjac*, s podnaslovom *Istinita poviest u šest razdielah* (god. 1839.).

Središnje mjesto u tom ciklusu zauzima pjesma Žene u kojoj se prepričava tekst iz spomenutog dokumenta. Ipak ostaje zagonetka zašto se tu žene bore protiv susjeda Mađara, a ne protiv Turaka.

Valja reći da Vrazov *Babji klanjac*, unatoč postojećim transformacijama, ipak ima više povijesnu negoli poetsku vrijednost.

Spomenici Nikole VII. Zrinskog

Cilj izlaganja je opisati spomenike Nikoli VII. Zrinskom koji su podignuti od 18. stoljeća do danas. O takvim spomenicima možemo govoriti otkad je u 18. stoljeću podignut monumentalni spomenik u obliku obeliska s epitaфом (1728. godine) na mjestu pogibije hrvatskog bana i pjesnika Nikole VII. Zrinskog (1620.-1664.) u Kuršanečkom lugu. Među poznatijim spomenicima još je onaj podignut u Čakovcu 1904. godine i spomenik kod utvrde Novi Zrin iz 2001. godine. Pokušat ću istražiti gdje se nalaze poprsja, odnosno biste, te spomen-ploče s različitim natpisima u spomen na Nikolu VII. Zrinskog. Uz to je vrijedno istražiti koliko su često po Nikoli VII. Zrinskom imenovane ulice, trgovi, institucije i druga javna mjesta u Hrvatskoj. Očekivano je da je najviše spomenika podignuto u Međimurju. Stoga se može usporediti koliko se često postavljaju javni spomenici i imenuju javna mjesta po Nikoli VII. Zrinskom u odnosu na druge članove obitelji Zrinski. Pritom je posebno zanimljiva usporedba s bratom Petrom Zrinskim jer su događaji oko urote i pogibije s Franom Krstom Frankopanom 1671. godine zasigurno utjecali na to da oni budu popularniji u odnosu na Nikolu VII. Zrinskog.

Nikola VII. Zrinski: vojskovođa i utemeljitelj vojne znanosti u Hrvatskoj i Ugarskoj

Modernu vojnu znanost možemo definirati kao multidiscipliniranu znanost koja obuhvaća istraživanje, definiranje i objašnjavanje zakonitosti, načela, metode i oblike rata i oružane borbe. Rat je društvena pojava i kao takva predmet je interesa i proučavanja pisaca od staroga vijeka do modernog doba. No, smatra se da se moderna vojna znanost zapravo javlja u 18. stoljeću te posebice u 19. stoljeću kada se pod utjecajem modernih vojnih teoretičara (na primjer Clausewitz i Jomini) obrađuju i proučavaju područja vojne geografije, organizacije i mobilizacije vojske te gospodarstva. Sve navedene elemente vojne analitike i studioznog pristupa vojnoj i ratnoj vještini nalazimo već u 17. stoljeću u djelima hrvatskog bana i vojskovođe Nikole VII. Zrinskog. Osim što je vršio bansku funkciju i bio izuzetan ratnik i vojskovođa, Nikola VII. Zrinski je bio čovjek vrsna znanja, erudit, koji je umijeću ratovanja pristupao znanstvenom metodom proučavajući dotadašnja djela o toj tematici te je stečena teoretska znanja spajao s vlastitim iskustvom što je rezultiralo njegovim raspravama o vojnom umijeću. Najpoznatija rasprava je zasigurno *“Lijek protiv turskog afuma ili antidot protiv mira Turaka s Mađarima”* koju je napisao oslanjajući se na vlastito iskustvo i dijelo antičkog pisca Vegecija *“Sažetak vojne vještine”*. Koliko je Nikola u svojim razmišljanjima i zaključcima bio ispred svog vremena pokazuje, primjerice, zamisao o stvaranju nacionalne vojske i općoj mobilizaciji. Upravo zbog toga Nikola VII. Zrinski slovi kao začetnik vojne znanosti u Hrvatskoj i Ugarskoj. Njegov čuveni prodor do Osijeka i spaljivanje Sulejmanovog mosta danas se proučava kao primjer vojne akcije sa svim elementima diverzije koja je, zapravo, karakteristika modernog ratovanja. Njegovi ratni podvizi u domovini i Europi izazivali su divljenje i oduševljenje ondašnje javnosti što potvrđuju priznanja koja je dobivao od europskih vladara poput Luja XIV. i Filipa IV.

Nikola VII. Zrinski Čakovečki - vitez zlatnog runa

Posebnom ispravom izdanom u Madridu španjolski kralj Filip IV. odlikovao je Ordenom zlatnog runa 20. travnja 1664. godine hrvatskog bana grofa Nikolu Zrinskog Čakovečkog za izvanredne zasluge u borbama protiv Turaka. Ban Nikola Zrinski Čakovečki Orden zlatnoga runa dobio je za zimski pohod u siječnju i veljači 1664. godine. Orden zlatnoga runa jedno je od najljepših europskih odlikovanja, pravo je remek djelo draguljarske umjetnosti. Njegovi počeci sežu u 1430. godinu kada ga je osnovao burgundski vojvoda Filip Dobri kao orden viteškog reda. Red je osnovan u flandrijskom gradu Bruggeu u povodu ženidbe Filipa Dobrog i Izabele Portugalske.

Nakon smrti Karla Smjelog, sina Filipa Dobrog, Red je preko Karlove kćeri Marije došao pod suverenitet njezinog muža nadvojvode Maksimilijana Habsburškog. Njegov sin Filip I. Lijepi ženidbom s Ivanom Kastiljskom postao je kralj Kastilje, a sin mu Karlo V. kraljem čitave Španjolske. Karlo je ujedno postao i njemačko - rimski car i vladar golemog područja. Dio carstva ustupio je bratu Ferdinandu I. nakon čega su stvorene španjolska i austrijska habsburška vladarska linija. Kada je 1700. umro posljednji španjolski kralj Habsburg, došlo je do podjele u dva reda. Austrijski dio reda i dalje postoji na temelju izvornih statuta. On je ukinut 1918. napokon propasti Austro-Ugarske Monarhije, a španjolski je Red zlatnog runa i danas najviše odlikovanje Kraljevine Španjolske.

U godinama od 1938. do 1945. red je klasificiran kao "neprijateljski raspoložen prema narodu". Dana 23. srpnja 1953. Republika Austrija priznala je Red zlatnog runa.

Cilj Reda od njegovog osnivanja bio je očuvanje katoličke vjere, zaštita Crkve i očuvanje besprijekorne viteške časti. Red je posvećen Djevici Mariji. Zaštitnik mu je apostol i mučenik sv. Andrija. Red je povezoao sve svoje članove u neraskidivu bratsku vezu. Maksimalni broj vitezova prvobitno je bio ograničen na 30, kasnije na 50 vitezova. Osim Reda zlatnog runa, vitezovi nisu smjeli pripadati nijednom drugom redu. Na svim događanjima, proslavama i manifestacijama, na sudu i kod vlasti imali su prioritet, s izuzetkom okrunjenih glava. Danas je Red izgubio svjetovne privilegije, ali još uvijek ima duhovne.

Suvremena prezentacija baštine Zrinskih u Muzeju Međimurja Čakovec

Muzej Međimurja Čakovec, kao projektni partner europskog prekograničnog projekta *Living Castles*, razvojem novog pristupa u prezentaciji muzejske baštine obitelji Zrinski želi se pozicionirati u turističku ponudu prekograničnog područja sjeverozapadne Hrvatske i sjeverne Slovenije. Uvažavajući suvremene istraživačke trendove i perspektive u povijesnoj znanosti, uz prikaz iznimnih povijesnih događaja koji su uvelike utjecali na daljnja zbivanja u hrvatskoj povijesti, prezentirani su i tzv. “jednostavniji” aspekti života obitelji Zrinski. Prikaz elemenata svakodnevice kao što su npr. obrazovanje, brak, prehrana, odijevanje, omogućuju cjelovitiji prikaz i bolje razumijevanje života i vremenskog konteksta obitelji Zrinski. U skladu s potrebama suvremenog društva za novim tehnologijama, u prezentaciji muzejskog sadržaja o povijesnom nasljeđu obitelji Zrinski primijenjena su inovativna tehnološka rješenja koja generiraju multimedijske sadržaje u obliku hologramskih projekcija te interaktivnih aplikacija. Primjenom novih tehnologija i digitalnih kulturnih sadržaja mogu se realizirati i unaprijediti višestruki muzejski ciljevi. Uvažavanjem suvremenih zahtjeva i potreba publike povećava se interes i zadovoljstvo, posebice mladih posjetitelja, podiže se kvaliteta usluge, obogaćuje muzejski sadržaj te upotpunjuje muzejski postav. Također, kombiniranjem muzejske građe i digitalnih sadržaja razvijamo i pružamo inovativne načine učenja o baštini obitelji Zrinski čime se vrši i obrazovna zadaća muzeja. Slijedom navedenoga, realizacija tehnoloških, muzeoloških i strukovnih težnji u prezentaciji ostavštine Zrinskih nosi sa sobom višestruke izazove koje će ovaj rad prikazati i problematizirati.

Nikola VII. Zrinski u udžbenicima povijesti

Tema ovog rada je interpretacija Nikole VII. Zrinskog u školskim udžbenicima povijesti, koji su se koristili u Hrvatskoj, od druge polovice 19. do 21. stoljeća. Pomno je obraćena pozornost na različite interpretacije uloge Nikole VII. (kao i Petra) Zrinskog u uroti protiv Leopolda I. Habsburga, odnosno u otporu bečkom centralizmu i apsolutizmu. U svrhu analize različitih prikaza Nikole VII. Zrinskog u nastavi povijesti, obrađeni su školski udžbenici iz razdoblja Habsburške Monarhije (od 1856. godine), Austro-Ugarske Monarhije, Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, Kraljevine Jugoslavije, Nezavisne Države Hrvatske, Federativne Narodne Republike Jugoslavije, Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Republike Hrvatske (do 2017. godine). Interpretacija Nikole VII. Zrinskog u školskim udžbenicima se promatra u širem povijesnom kontekstu.

***Ključne riječi:** Nikola VII. Zrinski, urota, otpor, interpretacija, udžbenici povijesti*

A Zrínyi fegyverek nyomában

A Zrínyi családnak igen gazdag és értékes fegyvertára volt, melyet két leírás is bizonyít. Az egyik Jacobus Tollius (1630-1696) holland utazó leírása, aki 1660-ban járt Csáktornyan. Így írt: *„Az oszlopcsarnokokban a törököktől zsákmányul ejtett fegyverek, íjak, tegezok, buzogányok, paizsok voltak elhelyezve, azonban mindezeket túlragyogták a damaszkuszi acélkardok, melyeknek arannyal és drágakövekkel kirakott markolatai és hüvelyei, gyönyörű látványt nyújtottak. A tornácban fölraggattott véres török zászlók a számtalan győzelmet hirdették. A harmadik és negyedik napon a híres könyvtárt, azután a fegyvertárt szemléltük meg, hol az ágyúknak, bombáknak, lándzsáknak, kardoknak, puskáknak tömege van.”*

Érdeemes elolvasni azt leírást is, amelyben Siklóssy felvázolja a Zrínyi javak prédálását a Frangepán-Zrínyi összeesküvést követően. *„A széthordott Zrínyi fegyverek mennyisége és minősége még ma is megdöbbenő. A szabad rablás során a császári katonaság százszám lopta szét a drága fegyvereket, szekérszám szállította el az értékes tárgyakat.”*

A leírásokra alapozva gondoltunk arra, hogy érdemes lenne összeszedni azokat az ismereteket, melyek a Zrínyi fegyverekre, tárgyakra utalnak. Ezért látogattuk meg a csehországi Bítov (korábban Vötau) várát, ahol sok értékes információhoz jutottunk. Innen indítottuk kutatásunkat, mely elvezetett Philadelphiába (USA), Hollandiába, Svájcba.

Rendszereztük az ismereteket és elemeztük a sok esetben egymásnak is ellentmondó információt. Ennek a kutatásnak első eredményeit mutatjuk be a konferencián.

Po tragovima naoružanja Zrinskih

Obitelj Zrinski imala je vrlo bogato i vrijedno spremište naoružanja koje dokazuju dva spisa. Jedan spis potječe od nizozemskog putopisca Jakoba Tolliusa (1630.-1696.) koji se 1660. godine našao u Čakovcu. Napisao je: *„U peristilima izloženo je naoružanje zaplijenjeno od Turaka, lukovi, tobolci, buzdovani i štitovi, a sve to zasjenjuju čelične sablje iz Damaska čiji rukohvati i korice obloženi zlatom i dragim kamenjem pružaju prekrasan prizor. Na trijemu ovješeni krvavi turski barjaci slave bezbroj pobjeda. Trećeg i četvrtog dana razgledali smo poznatu knjižnicu, a zatim spremište oružja, gdje se nalazi mnoštvo topova, bombi, kopalja, sablji i pušaka.“*

Vrijedi pročitati i tekst kojim Siklóssy opisuje otimanje dobara Zrinskih nakon Zrinsko-frankopanske urote. *„Količine i kvaliteta razgrabljenog naoružanja Zrinskih šokantne su čak i danas. Tijekom otvorene pljačke carska vojska otela je na stotine skupocjenog oružja i kolima razvozila dragocjene predmete.“*

Potaknuti ovim opisima pomislili smo da bi vrijedilo prikupiti one podatke koji upućuju na naoružanje i predmete Zrinskih. Zbog toga posjetili smo dvorac Bitov (ranije Vöttau) gdje smo naišli na puno dragocjenih informacija. Odatle krenuli smo s istraživanjem koje nas je odvelo u Philadelphiju (SAD), Nizozemsku i Švicarsku.

Sistematizirali smo podatke i analizirali informacije koje su u mnogim slučajevima međusobno čak i kontradiktorne. Na ovoj konferenciji predstavljamo prve rezultate tog istraživanja.

Zrínyi Miklós/Nikola Zrinski részvétele a harminc éves háborúban (1618 -1648)

A Magyar-Horvát Királyság rendjei, mint az közismert, a Habsburg dinasztia oldalán aktívan részt vettek a harminc éves háború (1618-1648) küzdelmeiben, s nem csak azért, hogy harcba szálltak az országra támadó protestáns erdélyi fejedelmek haderejével. A Habsburg uralkodó kérésére ugyanis egyes hadban jártas horvát -magyar arisztokraták és köznemesek Dr. FerPéldául a Zrínyi család tagjai közül V. György (1599-1626) és fiai, Miklós (1620-1664), illetve Péter (1621-1671) toborzott lovas alakulatokat, amelyek élén részt vettek a háborúban. Sajnálatos módon ezekről a hadi vállalkozásokról mindmáig csak felszínes ismeretekkel rendelkezünk. Különösen igaz ez Zrínyi Miklós részvételére, tekintve, hogy a magyar és horvát historiográfia egyaránt elhanyagolta a téma kutatását. Eddig még az is tisztázatlan volt, hogy a “költő és hadvezér” mely években vett részt személyesen is a küzdelmekben. Zrínyi motivációi sem ismertek, de az egységek létszámára, szervezetére, a katonaság etnikai összetételére, a hadfogadás folyamatára vonatkozóan is nélkülözzük az alapkutatásokat. Előadásunkban az osztrák, magyar és horvát levéltárakban őrzött hézagos forrásanyag összegyűjtésével és feldolgozásával ezen kérdésekre igyekszünk választ adni. Remélve, hogy Zrínyi Miklós egységeinek a példája általános következtetések levonására is lehetőséget ad.

Sudjelovanje Nikole Zrinskog u Tridestogodišnjem ratu (1618 -1648)

Poznato je da su na strani Habsburške Monarhije staleži Hrvatsko-ugarskog Kraljevstva aktivno sudjelovali u bitkama Tridestogodišnjeg rata (1618.-1648.) i to ne samo borbom protiv vojske erdeljskih protestantskih knezova koji su napali zemlju. Na traženje habsburškog vladara pojedini hrvatsko-mađarski aristokrati i plemići vični ratovanju formirali su i vodili na bojišta Njemačko-Rimskog Carstva lake konjičke jedinice. Primjerice, od članova obitelji Zrinski Juraj V. (1599.-1626.) i sinovi Nikola (1620.-1664.) i Petar (1621.-1671.) regrutirali su konjičke formacije na čelu kojih su sudjelovali u ratu. Nažalost, o tim vojnim pothvatima naše znanje je još uvijek samo površno. Posebice se to odnosi na sudjelovanje Nikole Zrinskog, budući da su hrvatska i mađarska historiografija podjednako zanemarivale istraživanje ove teme. Do sada je neraščišćeno čak i to u kojim je godinama „pjesnik i vojskovođa” osobno sudjelovao u borbama. Ni motivacije Zrinskog nam nisu znane, nedostaju nam i temeljna istraživanja u svezi brojnog stanja i formacija jedinica, etničkog sastava vojske, a i tijeka ratovanja. Tijekom predavanja želimo odgovoriti na ta pitanja na osnovi prikupljenih i obrađenih vrlo oskudnih izvornih materijala pohranjenih u austrijskim, mađarskim i hrvatskim arhivima. Uvjereni smo da će primjer vojnih jedinica Nikole Zrinskog omogućiti i donošenje općih zaključaka.

Szulejmán hídjának megsemmisítése a Dráván 1664-ben, pontosabban „az 1664. évi téli hadjárat“

Zrínyi Miklós 1664. évi téli hadjáratáról mindenki hallott Horvátországban és Magyarországon. Tudjuk, hogy serege megostromolta Pécsét és felgyújtotta az oszmánok által épített hidat a Dráván. Sikeréről egész Európa értesült a korabeli újságokból és röplapokból, és ünnepelték a győztes hadvezért. Az előadás egyrészt arra keresi a választ, hogy vajon mi volt a hadjárat igazi célja, ugyanis az 1664. évi oszmán hadjárat eredménye azt mutatják, hogy Zrínyi akciója nem volt teljesen sikeres. Másrészt azt kell megvizsgálni, hogy miképp lehet értékelni Zrínyi akcióját, milyen hatással volt a régió életére és az 1664. évi események alakulására. Úgy tűnik, hogy bár Zrínyinek nem sikerült visszaszerezni a stratégiai kezdeményezést a magyarországi hadszíntéren, mégis sikeresen térítette el az oszmán hadvezetést az eredeti céljától. Lehetséges, hogy a török csapatok Zrínyi miatt nem vonultak közvetlenül Bécs ellen, és a Habsburg Monarchia fővárosa így maradt keresztény kézen. Ennek azonban az volt az ára, hogy a Dél-Dunántúl és a Muraköz óriási károkat szenvedett.

Uništenje Sulejmanovog mosta na Dravi 1664, točnije: “Zimska kampanja 1664”

O zimskom ratnom pohodu Nikole Zrinskog čuli su svi i u Hrvatskoj i u Mađarskoj. Znamo da je njegova vojska opsjedala Pečuh i zapalila most na Dravi koji su izgradili Osmanlije. O njegovom uspjehu obaviještena je cijela Europa iz tadašnjih novina i letaka, svi su slavili pobjedničkog ratnog vođu. Predavanje s jedne strane traži odgovor na pitanje: koja je bila stvarna svrha vojnog pohoda jer rezultati osmanskih pohoda 1664. godine pokazuju da akcija nije u potpunosti bila uspješna. S druge strane mora se ispitati na koji se način može vrjednovati akcija Zrinskog, kako je ona utjecala na život regije i tijekom događaja 1664. godine. Čini se, iako Zrinski nije na bojištu Mađarske uspio vratiti stratešku inicijativu, da je ipak uspješno odvratio osmansko vodstvo od prvobitne namjere. Sasvim je moguće da turske trupe zbog Zrinskog nisu krenule izravno na Beč i da je prijestolnica Habsburške Monarhije na taj način ostala u kršćanskim rukama. Međutim, cijena toga bila je da su južno Podunavlje i Međimurje pretrpjeli goleme štete.

Zrínyi-Újvár régészeti feltárásának eddigi eredményei - Weilhof- kastély kutatása

Zrínyi-Újvár régészeti feltárása 2010-ben kezdődött. Azóta folyamatosan tart, az eredményeket is folyamatosan publikáljuk. A régészeti munkák nagyobb részben a vár belsejében található objektumok feltárására koncentráltak. Maguknak a védelmi műveknek (bástyáknak) a feltárása csak kisebb mértékben folyt.

Ennek során a várban feltárására került egy hét helyiségből álló épület, melynek sározott favázis szerkezetű falai voltak. Az épület minden helyiségét egy-egy cserépkályhával fűtötték. A kályhacsempéket díszítő motívumokban azok az elemek másolatai domináltak, melyeket a szigetvári Zrínyi Miklós korából ismertünk.

Ettől az épülettől északra újabb épület nyomait észleltük, amely azonban még csak részben van kutatva.

A vár keleti oldalán feltárásra került az erődítés ún. sarkantyúbástyájának egy részlete, melynek alapján a várfalak szerkezete rekonstruálható.

A kutatás legnagyobb vállalkotása a vár kútjának feltárása volt. A magyar és a török történet forrásokban is leírt 14,62 méter mély fabélésű kút feltárása mind a vár mind az ostrom története szempontjából fontos adatokat szolgáltatott. Az előkerült egyedülálló leletek feldolgozása folyamatban van.

A feltárt várkút rekonstrukciója 2019 decemberében elkezdődött, és feltehetően 2020 május-3-ra, Zrínyi Miklós születésének 400. évfordulójára elkészül.

Sadašnji rezultati arheoloških istraživanja Novog Zrina - istraživanje dvorca Weilhof

Arheološko istraživanje Novog Zrina počelo je 2010. godine. Od tada neprekidno traje i rezultati se kontinuirano objavljuju. Arheološki radovi su se u velikoj mjeri fokusirali na istraživanje objekata unutar tvrđave. Iskapanje obrambenih zidina (bastiona) izvođeno je samo u manjoj mjeri.

Tijekom radova u tvrđavi istražena je jedna zgrada koja se sastojala od sedam prostorija, a zidovi su joj bili od drvene konstrukcije obložene blatom. U zgradi su svaku prostoriju zagrijavali kaljevom peći. U motivima ukrašenih keramičkih pločica peći dominirale su kopije elemenata iz doba Nikole Zrinskog Sigetskog.

Sjeverno od ove zgrade otkrili smo tragove druge građevine koja je za sada samo djelomično istražena.

Na istočnoj strani utvrde otkopan je jedan dio bastiona na temelju kojeg se može rekonstruirati struktura zidina tvrđave.

Najveći pothvat istraživanja bilo je iskapanje tvrđavskog bunara. Istraživanje zdenca koji je prema mađarskim i turskim povijesnim izvorima bio dubok 14,62 metra i iznutra drvetom obložen pružilo je značajne podatke kako o utvrđi, tako i o povijesti opsade. Obrada otkrivenih jedinstvenih nalaza još je u tijeku.

Rekonstrukcija iskopanog bunara počela je u prosincu 2019. godine i dovršetak se očekuje do 3. svibnja 2020., na 400. obljetnicu rođenja Nikole Zrinskog.

A Zrínyiek az Osztrák-Magyar Monarchia népei között a 20. század elején

A Habsburg Monarchia soknemzetiségű szellemi elitjének, illetve a Magyar és a Horvát Királyság többnyelvű értelmiségének a közös Zrínyi-tradíciója az egész Európában végbemenő kulturális paradigmaváltások nyomán az 1830-as évekre visszavonhatatlanul szétbomlott, egymástól független, sokszor egymással felelő nemzeti diskurzusokra. A 18. századi előzményekre támaszkodva akkortájt születtek meg a modern polgári világ alapvető intézményei és eszméi, többek között a modern nemzet eszméje, amelynek kialakulásában fontos szerepet játszott a történetírás, az irodalom és a filológia. E fejlődés során a két Zrínyi Miklós alakja és Szigetvár védelmének története a horvát és a magyar irodalmi diskurzus középpontjába került, és mindkét nemzet szimbólumrendszerének egyik meghatározó elemévé vált.

Az első világháború előtti időszakban a Zrínyiek alakja a szláv testvériség jegyében a horvát mellett más, a Monarchián belüli és kívüli szláv önállósodási törekvések jelképrendszerében is megjelent. Szigetvár ostroma és Zrínyi önfeláldozása helyet kapott a szecesszió mesterének, a cseh-morva Alfons Muchának a Szláv eposz című, 1913-ban elkészült festménysorozatában (a 20 táblából álló sorozat 14. darabja: Zrínyi Miklós megvédi Szigetet. A kereszténység pajzsa című, 8,1x6,1 m-es órási freskója). 1911-ben pedig Alekszandr Mitrofanovics Lukjanyenko orosz nyelvészprofesszor nagyszabású (több min 800 oldalas) monográfiát jelentetett meg Kievben: *Politicseszkaja i literaturnaja dejatelnoszt bratev Zrinszkih i Franco Frankopana (A Zrínyi-fivérek és Frangepán Ferenc politikai és irodalmi munkássága)* címmel.

Mindeközben az ekkor a Magyaror Királysághoz (a történelmi Zala vármegyéhez) tartozó Csáktornyán 1904-ben közadakozásból felállítottak egy 8 méter magas Zrínyi-emlékoszlopot, amelynek tetején egy bronzba öntött turulmadár, lent Zrínyi Miklós domborművű mellképe díszített. Ez alatt a „Gróf Zrínyi Miklós a költő és hadvezér” felirat, a Zrínyi-címer és bronzszalagra vésve a „Ne bánts a magyart!” jelszó állt, hátoldalára egy Szigeti ves-

zedelem-idézet került, ugyancsak magyarul. Az emléket 1904. június 12-én, ünnepélyes külsőségek között avatták fel. A Vasárnapi Ujság erről készült beszámolója ezt írta: „Hazánk egyik igen érdekes része a Mura- és Drávától körülfolyt Muraköz. Már csak azért is, mert bár nemzetiségi vidék, s egyházi-
lag horvát kormányzás alatt áll, a magyar állameszmének rendíthetetlen híve... E vidék egykor a Zrínyiek székhelye volt, s a Zrínyi-szellem mintegy benne van Muraköz vérében. Ha eddig idegen nyelvet beszél is a lakosságának nagyobb része, szíve azért a magyarság felé húz: szívesen magyarosodik s minden alkalmat megragad arra, hogy magyar érzületét hangsúlyozza s a magyar állameszme hívének vallhassa magát. Ezt tette most is, mikor Csáktornya Zrínyi Miklósnak a költőnek és hadvezérnek emlékoszlopot állított... Nem hivatalosan csinált lelkesedés volt ez, hanem az őszinte hazafias felbuzdulásnak önkéntes megnyilatkozása.”

A Monarchiát feszítő nemzeti ellentétek veszélyére figyelmeztetett ifj. Andrássy Gyula magyar belügyminiszter Zrínyi Miklós a költő címmel 1909-ben kiadott életrajzában, amely a közös haza minden erejét összefogó és annak hadseregét a török ellen megszervező államférfit állítja a középpontba, és nagyon elfogulatlanul ír a dinasztia és a monarchiát alkotó népek kapcsolatáról. Ennek tragikumát abban látta, hogy az uralkodó nem tudta elérni, hogy a jogára alatt álló nemzetek egymáshoz közeledjenek. „A dinasztia - írja Andrássy - a mai napig sem bírta teljesen legyőzni ezeket a nehézségeket... A mai napig sem sikerült neki a katonai erőnek azon maximumára szert tenni, amely népeiből kitellik. Ezt csak akkor fogja elérni, ha a nemzeti érzést, a nemzeti szellemet, a nemzeti jelleget a mainál nagyobb mértékben fogja a hadseregben meghonosítani... Olyan politikát kell vinni tudnia, hogy a közös uralkodóház iránti benső szeretet és ragaszkodás államainak társadalmát is áthassa.”

A történelem másként alakult, a Monarchia 1918-ban szétesett. Az 1918-as esztendő Zrínyi Miklós emlékezetében mégis kivételes pillanat volt. A kor-
szak magyar tudományosságának egy része ugyanis Zrínyi születési évének még 1618-at tartotta, s a tricentenáriumot méltóképpen megünnepeleendő, nagy Zrínyi-kiállítást szerveztek Budapestre. Így az a különös helyzet fordult elő, hogy miközben Horvátország és Magyarország államilag éppen különvált, a horvátországi Zrínyi-emlékek jelentős része a magyar fővárosban volt kiállítva. A reprezentatív tárlaton a magyar közönség utoljára láthatta egyben például a költő akkor már Zágrábban őrzött könyvtárának számos darabját.

Zrinski u narodima Austro-Ugarske Monarhije na početku 20. stoljeća

Zajednička Zrinska tradicija multietničke duhovne elite Habsburške monarhije, odnosno višejezične inteligencije Hrvatsko-Ugarskog Kraljevstva kao rezultat promjene kulturne paradigme cijele Europe, do 1830. se nepovratno raspala na međusobno neovisne, često međusobno sukobljene nacionalne diskurse. Oslanjajući se na povijest 18. stoljeća tada su se rodile osnovne institucije i ideje suvremenog građanskog društva, između ostalog ideja moderne nacije u čijem su nastanku historiografija, književnost i filologija igrale važnu ulogu. Tijekom tog razvoja likovi dvojice Nikole Zrinskih i povijest obrane Sigeta dospjeli su u središte hrvatskog i mađarskog književnog diskursa, postali elementi koji definiraju sustav simbola obiju nacija.

U razdoblju prije Prvog svjetskog rata lik Zrinskih u ime slavenskog bratstva, pored hrvatskog, pojavio se i u sustavu simbola drugih slavenskih težnji za neovisnošću unutar i izvan Monarhije. Opsada Sigeta i žrtva Zrinskog uključeni su u seriju slika majstora secesije, češko-moravskog Alphonsa Muche naslovljenih *Slavenska epopeja* koju je dovršio 1913. godine (u opusu od 20 slika 14. je *Obrana Sigeta Nikole Zrinskog od Turaka*. Štit kršćanstva 8,1x6,1 metarska ogromna freska). Alexander Mitrofanovich Lukjanenko ruski profesor lingvistik je 1911. godine objavio opsežnu monografiju (na više od 800 stranica) u Kijevu: *Političeskaja i literaturnaja dejatel'nost brat'ev Zrinskih i Franca Frankopana* (Politička i književna djelatnost braće Zrinskih i Franka Frankopana).

U međuvremenu je 1904. godine u Čakovcu, u tadašnjoj Ugarskoj Kraljevini (povijesnoj Zala županiji) od javnih donacija podignut osam metara visok spomenik Zrinskom na čijem je vrhu brončani odljev orla, a na postolju reljef poprsja Nikole Zrinskog. Ispod reljefa natpis „Grof Nikola Zrinski pjesnik i vojskovođa”, grb Zrinskih i geslo urezano u brončanu vrpцу „Ne diraj Mađara!”, a sa stražnje strane citat iz *Obsidio Szigetiane*, također na mađarskom. Spomenik je otkriven u svečanim okolnostima. *Nedjeljne novine* u reportaži o tome napisale su sljedeće: „Međimurje, okruženo Murom i Dravom vrlo je za-

nimljiv kraj naše domovine. Već i zbog toga što, iako je nastanjeno manjinama i crkveno je pod hrvatskom jurisdikcijom, nepokolebljiv je pobornik mađarske ideje o državnosti... Ovaj je kraj nekada bio sjedište Zrinskih, duh Zrinskih je u krvi Međimurja. Iako većina stanovništva govori stranim jezikom, srce ga vuče prema *Mađarima*: rado se mađarizira i koristi svaku priliku da istakne svoj osjećaj prema mađarskom, da se izjasni kao zagovornik mađarske ideje o državnosti. To je učinjeno i sada kada je Čakovec digao spomenik pjesniku i vojskovođi Nikoli Zrinskom... To nije bilo službeno izraženo oduševljenje, već dragovoljni izraz iskrenog domoljubnog zanosa.”

U biografiji objavljenoj 1909. pod naslovom *Pjesnik Nikola Zrinski* ministar unutarnjih poslova Gyula Andrásy ml., upozorivši na opasnost od nacionalnih kontradikcija u Monarhiji, usredotočuje se na državnika koji ujedinjuje sve snage zajedničke domovine i organizira svoju vojsku protiv Turaka, te vrlo nepristrano piše o odnosu dinastije i naroda koji čine Monarhiju. Tragediju je vidio u tome da vladar nije uspio zbližiti narode pod svojom vlašću. „Dinastija - piše Andrásy - do danas nije uspjela u potpunosti svladati ove poteškoće... Sve do danas nije uspjela postići maksimum svoje vojne sile koja proizlazi iz njenih naroda. To će postići samo ako uvede nacionalni osjećaj, nacionalni duh, nacionalni karakter u vojsku u većoj mjeri nego što to čini danas... Mora voditi takvu politiku da ljubav i privrženost prema zajedničkoj dinastiji prožimaju i društvo njenih država.”

Povijest se pokazala drugačije, Monarhija se raspala 1918. godine. Ipak, 1918. bila je izuzetna u sjećanju na Nikolu Zrinskog. Dio mađarskih znanstvenika toga razdoblja za godinu rođenja Zrinskog smatrao je 1618. godinu i u Budimpešti je priređena velika izložba za Zrinskog koja dostojno slavi tristotu obljetnicu rođenja. Tako se dogodila neobična situacija da je u trenutku dok su se Hrvatska i Mađarska razdjelile u zasebne države, značajan dio uspomena na Zrinskog iz Hrvatske izložen u mađarskoj prijestolnici. Na reprezentativnoj izložbi mađarska javnost posljednji je put vidjela, primjerice, brojna djela pjesnikove knjižnice koja je već tada čuvana u Zagrebu.

